

מאורות

אורות ישראל
מכללת אקדמית לחינוך

מייסודן של תכלת מורשת יעקב
ותכלת אורות ישראל

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

נודה שמך בתוך אמוני

ומהלויים, מפני כבודם; ובחלק השני הבקשה היא מהמסובים האחרים, מרנן ורבנן ורבותי. (בסידורים, הנוסח המקובל הוא "ברשות מרנן ורבנן ורבותי". אין בנוסח שבסידורים בקשת רשות מהכוהנים ומהלויים. ראו בדברי המגן אברהם לעיל).

אהודנו – על פי תהלים כח, ז: "ה' עָזַר וּמְגִינִי בּוֹ בָטַח לְבִי וְנִעְזַרְתִּי וְנִעְלָזָ לְבִי וּמְשִׁירֵי אֶהְיֶה לְדוֹנִי". רש"י, רד"ק ומפרשים נוספים פירשו לשון הודיה, ואפשר גם לשון הוד.

בכל איים – בכל העולם, במקומות מרוחקים. על פי האמור בישיבה: "רָאוּ אֵימִים וַיִּירָאוּ קְצוֹת הָאָרֶץ יִחְרְדוּ קָרְבוֹ וַיִּאֲתָיוּ" (מא, ה), התיבה "איים" מקבילה ל"קצות הארץ"; "שָׁמְעוּ אֵימִים אֲלֵי וְהִקְשִׁיבוּ לְאָמִים מֵרְחוֹק" (מט, א) "איים" מקבילה ל"לאמים מרחוק".

הדרך שנתפרש בה חלקו השני של הפיוט היא הדרך שחלקו הראשון יתפרש בה. את שני חלקי הפיוט פותח משפט שהוראתו קריאה להודות לה' (על המזון):

נודה שמך בתוך אמוני ברוכים אתם לא-דוני

"אמוני" – על פי האמור בשמואל ב כ, יט: "אֲנֹכִי שְׁלָמִי אֲמוּנֵי יִשְׂרָאֵל", בתוך אמוני, בקהל הנאמנים לה' בשלמות. המשפט הראשון הוא פנייה אל ה' להודות לו. הפונה הוא יחיד המדבר בשם הנוכחים. המשפט השני הוא פנייה אל הנוכחים "ברוכים אתם לה'".

ארבע בקשות רשות יש בפיוט. השתיים האחרונות הן בקשה מהנוכחים לברך את ה' (ברשות הכוהנים והלויים, ברשות מרנן רבנן ורבותי) הבקשה הפותחת את הפיוט היא מה'. לבוא לפני ה', להתפלל לפניו, לברכו ולהודות לו אינם דבר של מה בכך. המבקש קרבת אלוהים מבקש רשות. המשורר מבקש בשם המסובים את רשות ה' לבוא לפניו להודות לו ולברכם. השורה הראשונה, "ברשות אל איים ונורא" אינה מובנת. לכאורה, התארים "איים ונורא" מציגים תכונות המרחיקות את האדם. האם מתאימים הם לפתיחת בית שכל עניינו קרבה אל ה'? השורות האחרות "משגב לעתות בצרה, אל נאזר בגבורה [לישועת עמו]" מתאימות.

מ' וייס, בפירושו לפרק מז בתהלים² העלה בעיה דומה. הפרק קורא לכל האנושות להכיר בה' ולהתקרב אליו מתוך שמחה: "כָּל הָעַמִּים תִּקְעוּ כַף הַרְיָעוּ לְאֱלֹהִים בְּקוֹל רִנָּה" (פסוק ב). קריאה זו מנומקת: "כִּי ה' עֲלִיּוֹן נִרְאָה" (פסוק ג). וייס מברר שם היטב שיש "יראה" ו"נורא" שהן מושכות ומרבות.

הבקשה השנייה היא "ברשות התורה" שהיא קדושה ופרושה (בשי"ן ימנית. היינו מפורשת) ובה נאמרה מצוות ברכת המזון.

עסקנו בפיוט הנאמר בברית מילה וביררנו שאין ענינו בברית, אלא בברכת המזון.

ד"ר יצחק ספיר

מרצה בהתמחויות ללימודי ארץ ישראל ולתושב"ע

מחברו של הפיוט "נודה שמך בתוך אמוני" ומקום חיבורו אינם ידועים. מקובל כי הפיוט נתחבר בימי הביניים. בקהילות רבות נהוג לומר את הפיוט לפני הזימון לברכת המזון בברית מילה. מנהג זה מפתיע שכן הולדת התינוק וכניסתו לברית אינם אמורים בו. אף אין בתכני הפיוט קשר, גלוי או סמוי, לנושאים הקשורים, במישרין או בעקיפין, לברית המילה.

בספרו "סוד ה'" כתב רבי דוד לידא¹ כי נוהגים לומר את הפיוט בברית לפי שמרבים בשירות ובתשבחות לפני המקום על שהכניסנו בבריתנו. ההסבר אינו מספק, שכן אירועים רבים יש ליחיד ולציבור שבהם ראו להודות ולשבח לה'. מדוע, אם כן, נאמר הפיוט דווקא בברכת הזימון של ברית מילה ולא באירועים אחרים (למשל בבר מצווה, בבת מצווה, בחתונה ועוד)?

פיוט דומה הוא הפיוט "דווי הסר וגם חרון ואז אלם בשיר ירון" הנאמר קודם שבע ברכות בברכת המזון בשמחת נישואין. אף פיוט זה אינו קשור בתוכנו לשמחת חתן וכלה. הרב שמואל וזנר בספרו "שבט הלוי" (בני ברק תשס"ב, חלק ג, סימן צד) כתב כי שני הפיוטים לא נתקנו לנישואין ולברית מילה, אלא כהקדמת שבח לברכת המזון. כשאין עשרה בשבע ברכות אומרים "נודה שמך". וזו לשונו:

[...] ואשר שאל, בסעודת ברית מילה ביחד עם שבע ברכות אם יאמרו קודם דוי הסר או נודה לשמך – האמת כי אין מקום להאריך בזה, כי לעניות דעתי שניהם לא נתקנו במיוחד לנישואין או למילה, אלא נעשו מהקדמונים כהקדמת שבח לברכת המזון בפרט כשיש כהנים, אלא שרבותינו מיסדי המנהגים לקחו פיוט של דוי הסר לנישואין שהוא מתאים יותר מצד הענין כמו שכתבו הפוסקים באבן העזר סי' ס"ב – ופיוט נודה לשמך שייך גם לנישואין כמו שכתב בבית שמואל אבן העזר סי' ס"ב סימן קטן י"א – דשאינו עשרה אומרים, אומרים בנשואין נודה לשמך, הרי דשייך לנישואין כמו לברית ומהאי טעמא (מטעם זה) אינני יודע באמת אם צריכים להגיד שניהם [...] מכל מקום, לו יהא שאומרים שניהם נראה דהקדימו דוי הסר ואחר כך נודה לשמך, כי נודה לשמך מקושר יותר לברכת המזון שמבקש רשות מכהנים הלויים (או כהנים והלויים) וברשות מורי ורבותי [...].

במגן אברהם (אורח חיים רא, ד) הוכיח מהאמור בפיוט "ברשות הכהנים והלויים [...] אברכה את ה'" שעל המזמן ליטול רשות לברך מהכהנים והלויים. ("על המזמן לומר ברשות בעל הבית [...] והכהנים והלויים נברך [...]).

דיון הלכתי שכתבנו מיוסד על כך ששני הבתים האחרונים (מתוך ארבעה שבפיוט) תוכנם בקשת רשות מהמסובים לסעודה לברך את ברכת המזון.

ברשות הכהנים והלויים	אקרא לא-להי העבריים
אהודנו בכל איים	אברכה את א-דוני
ברשות מרנן ורבנן ורבותי	אפתח בשיר פי ושפתי
ותאמרנה עצמותי	ברוך הבא בשם א-דוני

הסבר: בקשת הרשות לברך את ברכת המזון נחלקת לשני חלקים. בחלק הראשון הרשות מבוקשת מהכהנים

כיהן כרבה של אמסטרדם. ספרו "סוד ה'" על ענייני מילה יצא לאור באמסטרדם בשנת ה'ת"ם (1680).

² מ' וייס, מקראות ככונתם, ירושלים תשמ"ח, עמ' 186-188.

¹ רבי דוד לידא חי במאה הי"ז לספירה. אביו הרב משה רבקי"ש בעל "באר הגולה" שם משפחתו "לידא" נקרא בשם הקהילה הראשונה שבה כיהן ברבנות. בהמשך

קנאת ה' וקרבת התמיד

ב"ברית כהונת עולם", לעבוד בבית המקדש ולהקריב את הקרבנות לה'.

בפרשיות הקרבנות אנו רואים שבכל מועד בשנה יש את הקרבנות המיוחדים לאותו הזמן: שבתות, ראשי חודשים, שלושת הרגלים, ראש השנה ויום הכיפורים. פרשיות אלו פותחות בקרבן הקבוע שהיה מוקרב בכל יום, קרבן התמיד. צו את בני ישראל ואמרת אליהם, את קרבני לחמי לאשי, ריח ניחחי, תשמרו להקריב לי במועדו. ואמרת להם, זה האשה אשר תקריבו לה, כבשים בני שנה תמימים, שנים ליום, עלה תמיד.

בשמו של הקרבן אנו לומדים את עניינו, להיות תמיד. על קרבן זה נאמרה אזהרה מיוחדת: "תשמרו להקריב לי במועדו", לשמור על הקביעות ועל התמידות. וכך הפרשה סוגרת באותו עניין שפתחה בו, שמעשה גדול של מסירות לה' מתחיל בעבודה תמידית וארוכה של חיים לשם ה'.

יש קרבנות מיוחדים לכל מועד וכל אחד מבטא את המיוחדות שיש בכל חג. אבל קרבן התמיד בא ללמד על השגרה ועל החיים שצריכים להיות כולם לשם שמים; שכל מעשה שיהודי עושה ייעשה מסיבה נכונה, בשביל לתקן את עצמו ואת העולם כולו. כאשר כל החיים סובבים רק סביב רצון ה', גם כאשר מגיעים לניסיון – עומדים בו. כאשר מתאמצים בחיים הרגילים לעשות אותם באופן הנכון, יש את המוכנות ואת המסירות לעמוד גם בדברים קשים יותר. כמורות בעזרת ה', השגרה היא העיקר, הן מבחינה ערכית-חינוכית הן מבחינה לימודית. עלינו לזכור את החשיבות של ההתמדה, של השגרה, ולשאוף לעשות אותה באופן הטוב ביותר, להכניס קדושה בשגרה עצמה. שנזכה בעזרת ה' לבנות את בית המקדש במהרה ולחדש כקדם את הקרבת התמיד שממנו אנו לומדים את חשיבות הקדושה שבחיי השגרה שלנו.

אודיה גרוס

סטודנטית בהתמחויות לתנ"ך וללימודי ארץ ישראל

בתחילת פרשתנו מסופר על השכר שקיבל פנחס על קנאתו לה'.

פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר בֶּן אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן הַשֵּׁיב אֶת חַמְתִּי מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאוֹ אֶת קְנָאֲתִי בְּתוֹכְכֶם, וְלֹא כְלִיתִי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאָתִי. לָכֵן אָמַר, הֲנִי נֹתֵן לוֹ אֶת בְּרִיתִי שְׁלוֹם. וְהִיְתָה לוֹ וּלְזֶרְעוֹ אַחֲרָיו בְּרִית כְּהֵנֵת עוֹלָם תַּחַת אֲשֶׁר קָנָא לְאֱלֹהֵי וַיִּכְפַּר עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

לכאורה נראה שעל מעשה חד-פעמי שעשה פנחס, שהרג את זמרי בן סלוא וכזבי בת צור, הוא זוכה בשכר תמידי "לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם". נראה שעל פי הפרשיות שבסוף פרשתנו ועל פי תיאור מעשה פנחס בתחילת פרשתנו, אפשר להסביר את השכר שקיבל.

הפרשה ממשיכה ומוסיפה: "וְשָׁם אִישׁ יִשְׂרָאֵל הִמָּכָה אֲשֶׁר הִפָּה אֶת הַמַּדְיָנִית, זָמְרִי בֶן סְלוּא, נָשִׂיא בֵּית אָב לְשִׁמְעוֹנִי. וְשָׁם הָאִשָּׁה הַמָּכָה הַמַּדְיָנִית, כְּזָבִי בַת-צוּר, רֵאשׁ אֲמוֹת בֵּית אָב בְּמִדְיָן הוּא". אותם אנשים שהרג פנחס הם מהמכובדים ביותר בעם: נשיא שבט בישראל ובתו של ראש אומות בית אב במדין. בפסוק זה התורה מלמדת אותנו על מסירות הנפש שהייתה במעשה פנחס. פנחס לא יכול היה לדעת מה תהיה תגובת העם על הריגת הנשיא, ולא ידע מראש שהמגפה תיעצר מיד בעקבות מעשיו.

נראה שכאן טמונה התשובה. המעשה של פנחס אינו מעשה חד-פעמי, אלא מעשה שמוכיח על חיים של מוכנות למסירות נפש. ביטוי כזה של מסירות נפש יוצא לפועל רק אצל מי שכל חייו הוא חי מתוך תחושה של קנאה לה' ומוכנות למסור את נפשו על כך. הפסוק לא אומר שפנחס מקבל את השכר "תחת אשר הרג את זמרי", אלא "תחת אשר קינא לאלוקיו". לא על המעשה היחיד, אלא על מה שגרם לאותו מעשה. ובשכר זה ראוי לו לקבל שכר תמידי, "ברית כהונת עולם".

בשני הפרקים האחרונים של הפרשה כתובות פרשיות קרבנות המועדים. מתוך פרשיית הקרבנות אנו רואים את אותו עיקרון, וכך אפשר להבין מדוע זכה פנחס דווקא

ברוריה מכמן

במעגלי העם היהודי ארגון בית הלל

ארגון "בית הלל" הוא ארגון ציוני-דתי שהוקם בשנת תשע"ב ביזמתו של הרב רוני נויבירט על ידי רבנים ותלמידות חכמים המאמינים בנחצייתתה של תורת ישראל ומחויבים באופן מוחלט להלכה היהודית. הארגון מונה כ-170 חברים, בהם רבני קהילות, רבני מוסדות לימוד, תלמידות חכמים ואנשי חינוך. "בית הלל" מאמין שדרכה של התורה רלוונטית בכל דור והתורה מנחה אותנו כיצד להתמודד עם מציאות זו בדרכי נועם.

הארגון רואה ברכה באפשרויות החדשות בתחומי החברה, המדע, הטכנולוגיה והתרבות ולכן מצדד בלימודים כלליים לצד לימודים תורניים לבניין אישיותו של יהודי מאמין בדור הזה. יחד עם זה הוא מודע לסכנות הטמונות בחלק מההתפתחויות של העולם המודרני שגם עליהן יש לתת את הדעת.

בעקרונות היסוד שלו מתייחס הארגון לשלושה תחומים מרכזיים: הלכה ודמוקרטיה, מעמד האישה, וחינוך.

הלכה ודמוקרטיה

המפגש בין הלכה לדמוקרטיה עלול ליצור התנגשויות וסתירות שיש צורך להתמודד עמן. יש אפשרות לגשר על ההבדלים שבין שתי המערכות בלי לוותר כהוא זה על שמירת ההלכה, קלה כחמורה. כחלק מכיבוד מוסדות הדמוקרטיה הישראלית מכיר הארגון בתוקף פסיקתם של בית המשפט בישראל תוך שאיפה לראות בהתחדשות המשפט העברי.

ההתמודדות עם קונפליקטים ציבוריים, בין אלו שהם דתיים ובין אלו שאינם דתיים, כגון אלו הקשורים בדמותה של מדינת ישראל כמדינה יהודית, צריכה להיעשות מתוך הידברות, הקשבה והפעלת שיקול דעת, כדרכה של ההלכה לאורך כל הדורות. יש לשאוף למצוא את האיזון הנכון בין העקרונות המקודשים של מסורת ישראל ובין המציאות החברתית והתרבותית של הציבוריות הישראלית.

מעמד האישה

השינויים המפליגים שחלו במשך הדורות בנוגע למעמד האישה בחברה, בעם ישראל בפרט ובעולם הרחב בכלל, הם חלק מתיקון העולם והחברה ומייצגים יחס ראוי מבחינה הלכתית ומוסרית כלפי נשים בדורנו. לכן יש לברך על בתי מדרש ללימוד תורה מעמיק לנשים. ברכה מיוחדת יש בעיסוק של נשים בתחומי הלכה ובמיוחד בתחומים הנוגעים לדיני אישות וטהרה. הארגון קורא לשילוב של נשים בתפקידי הנהגה בקהילה, לצדו של רב הקהילה.

חינוך

יש חשיבות בהקניית הכלים לעיצוב זהות דתית-ציונית עמוקה מתוך תפיסת עולם מורכבת ומלאה, המכילה את הטוב שבורא עולם הנחיל לנו הן בעולם התורה הן בעולם הכללי. אחת הדרכים לעשות זאת היא להעצים את ערכי הקודש שיש גם בעולם החול, ולהדגיש את הפנים הרבות שבהן מתגלה בורא עולם, לא רק בתוך תורת אמת. מאמצים ברוח זו יש לקדם כבר בגיל צעיר ביותר, בד בבד עם חתירה למצוינות בעולם הקודש. החינוך לראיית אור ה' במכלול צורתיו בעולם איננו רק כוח, צורך כלכלי או מעשי, כי אם חלק מתפיסת עולם שלמה.

מקורות

אתר בית הלל: <http://www.beithillel.org.il/>